

Research Paper

Opportunities and challenges of the Quranic diplomacy of the Islamic Republic of Iran in muslim countries: A case study of Iranian international Quran reciters

Mohammadreza Borzooei¹, Seyyed Hadi Esmailzadeh Shouraki²

Received: Apr. 23, 2026; Accepted: Sep. 2, 2026

ABSTRACT

In contemporary international relations, engagement among countries has moved beyond traditional, state-centric approaches, with the public and public opinion playing an increasingly decisive role in shaping countries' positions and trajectories on the international stage. Diplomacy, understood as the art of establishing and maintaining relations between countries, can take various forms. In this context, cultural resources have received growing attention from governments because of their greater persuasive potential and their central role in the exercise of soft power. The Holy Quran, as a shared cultural and unifying source among Muslims, can play a significant role in fostering relations between Muslim-majority countries. Accordingly, Quranic diplomacy represents a strategic instrument with considerable potential to advance the foreign policy objectives of the Islamic Republic of Iran. This study aims to identify and explain the opportunities and challenges facing Iran's Quranic diplomacy in other Muslim-majority countries, with particular emphasis on the role of Iranian international Quran reciters. Data were collected through interviews and analyzed using thematic analysis. To achieve the research objectives, semi-structured interviews were conducted with 18 experts in the field, including officials responsible for organizing Quran reciters' overseas visits, internationally recognized Iranian Quran reciters, and cultural counselors representing the Islamic Republic of Iran. Data collection continued until theoretical sufficiency was reached. The resulting data were then analyzed within the framework of the opportunities and challenges of Quranic diplomacy through three stages of coding: open, organizing, and overarching. The analysis identified the principal opportunities and challenges facing Iran's Quranic diplomacy in other Muslim-majority countries. The findings indicate that the opportunities include the inherent advantages of Quranic diplomacy, the capacities available for its implementation, the strengths of the institutions and actors responsible for it, and its outcomes. The main challenges,

Keywords: science diplomacy, intercultural communication, epistemic justice, circuit of culture, critical interpretive synthesis

1. Associate Professor, Faculty of Islamic Studies, Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran

✉ Borzooei@isu.ac.ir

2. M.A. in Islamic Studies, Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran

✉ Hadiesmaelzadeh1400@gmail.com

* Corresponding Author

INTRODUCTION

The extensive presence of prominent and internationally recognized Iranian Qur'an reciters in Muslim-majority countries has generated a substantial cultural potential for advancing the public diplomacy of the Islamic Republic of Iran. Indeed, the present study seeks to underscore precisely this potential and to highlight the need for systematic scholarly inquiry into this emerging field.

Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran represents one of the emerging forms of contemporary diplomacy. Given the remarkable potential arising from the presence and activities of prominent Iranian Qur'an reciters in Muslim-majority countries, Qur'anic diplomacy has the potential to become one of the most significant dimensions of Iran's cultural diplomacy in the years ahead. It is therefore essential to undertake systematic academic research in this field, as such research can contribute not only to identifying and addressing the existing challenges, deficiencies, and limitations in the domain of Qur'anic diplomacy, but also to strengthening and enhancing the Islamic Republic of Iran's Qur'anic diplomatic engagement with other Muslim countries.

Given the significance of Qur'anic diplomacy within the broader framework of the Islamic Republic of Iran's public diplomacy, as well as the limited scholarly literature and inadequate research background in this field, the present study aims to identify and explain the opportunities and challenges confronting the Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran in other Muslim countries. To this end, the study seeks to identify the key components and dimensions of Iran's Qur'anic diplomacy through semi-structured interviews with Iranian international Qur'an reciters who have undertaken missionary and outreach visits to Muslim countries, as well as with key stakeholders and practitioners responsible for this field both inside and outside the country. The findings derived from these interviews will subsequently be analyzed in order to identify and explain the principal opportunities and challenges facing the Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran.

A notable feature of the present study is that, consistent with its theoretical and analytical approach, the Holy Qur'an is conceptualized as a sacred and unifying cultural resource. As a shared cultural and spiritual framework among Muslim societies, the Qur'an provides a common ground that can facilitate a sense of unity, solidarity, and mutual understanding among nations and peoples. From this perspective, however, the Holy Qur'an cannot be regarded in the same manner as a shared cultural resource in non-Muslim countries. Consequently, the cultural and symbolic common ground necessary for the exercise of Qur'anic diplomacy is not assumed to exist to the same extent in non-Muslim societies. For this reason, the target population of the present study is limited exclusively to Muslim countries.

METHODOLOGY

In the present study, among the three commonly employed types of interviews, semi-structured interviews were used as the primary method of data collection. In this type of interview, the interview questions are determined in advance, and the same set of core questions is posed to all respondents. However, participants are given sufficient freedom to formulate and elaborate on their responses in whatever manner they consider appropriate. Moreover, in addition to the predetermined questions, the interviewer may introduce additional questions during the course of the interview in response to issues, themes, or insights that emerge throughout the discussion.

In the present study, efforts were made to interview not only prominent and internationally recognized Iranian Qur'an reciters, but also experts and key stakeholders, both inside and outside Iran, who have played a role in the quality and effectiveness of the process of dispatching Iranian Qur'an reciters abroad. This approach was adopted in order to obtain a more comprehensive understanding of the processes, capacities, challenges, and opportunities associated with Iran's Qur'anic diplomatic engagements.

The research population consisted of the following three groups:

1. Officials and stakeholders responsible for organizing and facilitating the dispatch of Iranian Qur'an reciters abroad;
2. Iranian international Qur'an reciters;
3. Cultural attachés of the Islamic Republic of Iran in other countries.

Following the completion of data collection through interviews with experts and key informants, the collected data were systematically examined using thematic analysis. This analytical approach was employed to identify recurring patterns, concepts, themes, and underlying dimensions within the interview data and, ultimately, to provide a systematic account of the opportunities and challenges confronting the Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran.

FINDINGS

Following the completion of the research process and the attainment of theoretical saturation, the principal opportunities afforded by the Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran can be identified as follows:

1. Advantages of Qur'anic Diplomacy

Overall, ten major advantages were identified for the Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran:

Iranian Cultural Research

Abstract

1. Reliance on a common foundation shared by Muslims;
2. The divine origin of Qur'anic diplomacy and its freedom from human error;
3. The broader sphere of influence of Qur'anic diplomacy;
4. Qur'anic diplomacy as a modern and emerging instrument of foreign policy;
5. The capacity of Qur'anic diplomacy to facilitate relations across multiple dimensions;
6. The lower level of sensitivity associated with Qur'anic diplomacy;
7. The cost-effectiveness of Qur'anic diplomacy due to the availability of an appropriate sociocultural context for its implementation;
8. The rich historical and cultural background of Qur'anic diplomacy;
9. The particular emphasis placed on this domain by the late Leader;
10. The extensive Qur'anic capabilities and capacities of the Islamic Republic of Iran.

2. Capacities for the Effective Exercise of Qur'anic Diplomacy

According to officials and practitioners responsible for Qur'anic diplomacy, the Islamic Republic of Iran does not require extensive efforts to establish the necessary conditions in other countries for the effective exercise of diplomacy based on the common foundation shared by Muslims—namely, the Holy Qur'an. Rather, the potential for engagement and the exercise of Qur'anic diplomacy already exists in these societies. This favorable environment is primarily attributable to two major factors: first, the interest of people in other countries in Qur'anic recitation; and second, the generally positive perceptions of Iranian culture and civilization.

3. Strengths of the Institutions Responsible for Qur'anic Diplomacy

Domestic institutions and officials responsible for Qur'anic diplomacy play a particularly significant role in addressing the challenges encountered by Iranian Qur'an reciters dispatched abroad. As a result of their efforts, Iranian reciters generally face relatively limited operational obstacles in participating in Qur'anic programs in other countries.

Nevertheless, numerous political barriers may affect the international travel and outreach activities of Iranian Qur'an reciters. In some cases, governments, owing to political or ideological differences with the Islamic Republic of Iran, do not permit Iranian Qur'an reciters to enter their countries or participate in public Qur'anic recitation programs. A considerable proportion of these political and administrative challenges, however, is mitigated through the sustained efforts of the institutions responsible for dispatching Qur'an reciters, particularly the Supreme Qur'an Council and the Secretariat of the Committee for the Dispatch of Qur'an Reciters.

These institutional capacities therefore constitute an important enabling mechanism for sustaining and expanding Iran's Qur'anic diplomatic engagements and for overcoming some of the political and operational constraints associated with the international deployment of Iranian Qur'an reciters.

4. Outcomes of Qur'anic Diplomacy

The exercise of Qur'anic diplomacy by the Islamic Republic of Iran produces several outcomes, including the promotion of Islamic unity, the presentation of Iran's Islamic culture and identity, the countering of adversarial activities, and the mitigation of negative perceptions of Shiites.

The principal challenges confronting the Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran can be outlined as follows:

1. Political Considerations: The Islamic Republic of Iran has consistently expressed support for oppressed governments and peoples around the world and has maintained an explicitly anti-hegemonic orientation. This opposition to oppression and hegemonic domination has, in some cases, created obstacles to the implementation of Qur'anic diplomacy by certain Muslim-majority countries. The most immediate manifestation of this challenge concerns the presence of Iranian Qur'an reciters in other countries. In practice, a number of countries oppose or restrict the entry of Iranian reciters into their territories. Even in cases where Iranian ambassadors and cultural attachés succeed in overcoming the initial obstacles to their participation, substantial restrictions may be imposed on their activities after their arrival. Consequently, Iranian Qur'an reciters may experience significant marginalization and limited opportunities for public engagement, thereby constraining the reach and effectiveness of their Qur'anic diplomatic activities.

2. Wahhabi Activity: Another significant challenge confronting the Qur'anic diplomacy of the Islamic Republic of Iran is the overt anti-Shi'a activity associated with Wahhabi movements. At present, anti-Shi'a activities and sectarian discourses associated with Wahhabi currents have become widespread across various parts of the Muslim world. These movements have devoted substantial financial resources to promoting the Holy Qur'an and have organized numerous Qur'anic competitions and related religious programs as part of their broader outreach efforts.

Of particular significance is the argument, reflected in the findings of the present study, that such activities are not limited to the promotion of Qur'anic teachings per se, but may also serve as a vehicle for advancing particular ideological orientations and political objectives. Within this framework, efforts are made to disseminate interpretations according to which Shi'a Muslims are portrayed as deviating from the perceived orthodox understanding of Islam. According to the perspectives expressed by the participants in this study, these

Iranian Cultural Research

Abstract

efforts may also involve attempts to advance particular interpretations of the Qur'an and to establish them as the dominant religious understanding within the Muslim world.

From the perspective of Qur'anic diplomacy, the proliferation of such sectarian narratives constitutes a significant challenge, as it can complicate efforts to employ the Holy Qur'an as a shared cultural and spiritual resource for fostering Islamic unity, intercultural understanding, and constructive engagement among Muslim societies.

CONCLUSION

The Quranic diplomacy of the Islamic Republic of Iran constitutes one of the important instruments of soft power. It is employed to promote the Quranic culture of the Islamic Republic of Iran, foster international unity and mutual understanding, and strengthen interfaith dialogue. In this regard, it plays a significant and wide-ranging role in advancing the foreign policy objectives of the Islamic Republic of Iran. Undoubtedly, various factors influence the establishment of effective Quranic communication and the implementation of Quranic diplomacy between the Islamic Republic of Iran and other countries. Accordingly, the present study aims to identify and explain the factors influencing the Quranic diplomacy of the Islamic Republic of Iran. The factors that strengthen Quranic diplomacy—including the advantages of the Islamic Republic of Iran's Quranic diplomacy, the capacities for successfully implementing Quranic diplomacy in other Muslim countries, the strengths of Quranic diplomacy actors, and the outcomes of Quranic diplomacy—were subsequently examined under the category of opportunities. In contrast, the weakening factors, including political considerations and the weaknesses of Quranic diplomacy actors, were analyzed as challenges in this domain.

Conflict of interest

The principles of publication ethics have been fully observed throughout the preparation and submission of this article. The authors have avoided plagiarism, research misconduct, data fabrication, and duplicate submission or publication. Furthermore, there are no commercial or financial interests or conflicts of interest between the authors in relation to this research.

Acknowledgments

This article is derived from a thesis bearing the same title, which was successfully defended on September 17, 2025, at Imam Sadiq University. The author would like to express sincere appreciation and gratitude to all those who contributed to the preparation of the thesis and the present article, with particular appreciation to Dr.

Barzoui, Associate Professor and faculty member at Imam Sadiq University, for his valuable guidance, support, and scholarly contributions.

AI Use Disclosure

The present abstract was translated into English by the corresponding author with the assistance of artificial intelligence (AI). The translated version was subsequently reviewed and refined in consultation with a language specialist to ensure linguistic accuracy, clarity, and academic appropriateness.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

Holy Quran

Aladpoosh, A., & Totouchian, A. (1993). *Diplomat & Diplomacy*. Tehran, Iran: Printing and Publishing Institute of the Ministry of Foreign Affairs.

Alavian, Morteza & Bararianm Mohammad (2019). An Analysis of the Role of Cultural Diplomacy in the Convergence of Islamic Countries.

Ashna, H. (2004). Communication Culture and Foreign Policy: Providing a Model for Public Diplomacy. *Journal of Religion and Communication*, 21, 227-263.

Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>

Azkia, M., & Astaneh, A. (2003). *Applied research methods*. Tehran, Iran: Kayhan Publications.

Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Sage.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using Thematic Analysis in Psychology*. *Qualitative Research in Psychology*.

Dehshiri, M. R. (2014). *Diplomāsi-ye Farhangi-ye Jomhuri-ye Eslāmi-ye Irān* [Cultural Diplomacy of the Islamic Republic of Iran]. Tehran, Iran: Sherkat-e Enteshārāt-e Elmi va Farhangi.

Hadian, N., & Saeedi, R. (2013). From Traditional Public Diplomacy to New Public Diplomacy. *Rāhbord Journal*, 62, 33–62.

Harsij, H., & Toyserkani, M. (2013). *Chālesh-hā-ye Wāhhābiyat* [Challenges of Wahhabism]. Tehran, Iran: Imam Sadiq University Press.

Jafari Ramiani, M. (2022). *Qur'anic Foundations for Strengthening International Diplomacy: A Contemporary Exegetical Approach* (doctoral dissertation), Faculty of Quranic Sciences and Teachings.

kamali, Y. (2018). Methodology of Thematic Analysis and its Application in Public Policy Studies. *Iranian Journal of Public Policy*, 4(2), 189-208. <https://doi.org/10.22059/ppolicy.2018.67875>

Karimi, S., & Nasr, A. R. (2012). Ravesh-hā-ye Tajziye va Tahlil-e Dādehā-ye Mosāhebeh [Methods of Analyzing Interview Data]. *Research Methodology in the Humanities*, 4(1), 71–93.

Khani, M. H. (2005). Cultural Dipomacy and its position in the Foreign Policy of Different Countries. *Journal of Political Knowledge*, 1(2), 135-148. doi: 10.30497/pk.2005.74

Laos, N. K. (2011). *Foundations of Cultural Diplomacy*. Algora Publishing.

- Mirfakhraei, S. M. H. (2017). *The cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran in Arab countries* [Master's thesis, Imam Sadiq University].
- Mirzaei, K. (2016). *Keyfi-Pazhuhi* [Qualitative Research] (Vol. 2). Tehran, Iran: Fuzhan Publications.
- Mohammadi, B. (2008). *Daramadi bar Ravesh-e Tahqiq-e Keyfi* [An Introduction to Qualitative Research Methods]. Tehran, Iran: Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Mostofi, M. M. (2024). The Desirable Model of Cultural Diplomacy for the Islamic Republic of Iran in Egypt (Doctoral Dissertation), Imam Sadiq University.
- Nye, J. S. (2004). *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*. London, UK: Routledge.
- Pasban, M., Afsharzadeh, M., Shekaraneh, M., Behrouzshad, A., & Shirforoush, M. (2021). *Barrasi-ye Ab'ad-e Model-e Farhang-e Hofstede va Naqsh-e An dar Tafāvot-e Farhangi-ye Sāzmānhā* [An Examination of the Dimensions of Hofstede's Cultural Model and Its Role in Cultural Differences among Organizations]. Seventh International Conference on Management, Accounting, and Economic Development.
- Rahmanseresht, H., Movahedi, M., & Mahdih, O. (2018). Naqsh-e Farhang-e Melli bar Peyvastan-e Sherkat-hā-ye Irāni be Sherkat-hā-ye Farāmelli [The Role of National Culture in the Accession of Iranian Companies to Multinational Corporations]. *International Business Management Journal*, 1(1), 1–24.
- Rambod, M. (2018). *Mosahebeh: Ma'mul-tarin Ravesh-e Jam'avari-ye Dādehā dar Tahqiq-e Keyfi* [Interview: The Most Common Method of Data Collection in Qualitative Research]. Tehran, Iran: Sadra Medical Sciences.
- Sajjadpour, S. M. K. & Vhidi, M. (2011). New public diplomacy: Conceptual and practical framework. *Political Quarterly*, 41(4), 77-95.
- Salehi Amiri, S. R., & Mohammadi, S. (2016). *Diplomāsi-ye Farhangi* [Cultural Diplomacy]. Tehran, Iran: Qoqnoos Publications.
- Sheikholeslami, M. H., & Nouri, H. (2017). *Diplomāsi-ye Omumi* [Public Diplomacy]. Tehran, Iran: Ministry of Foreign Affairs.
- Sheikholeslami, M. H., Mousavi Gharalari, M. H., Shiravand, S., & Shadivand, Z. (2014). The Quranic foundations and requirements of the Islamic Republic of Iran's cultural diplomacy within the discourse of Islamic unity. *Farhang Engineering Journal*, 9(81), 10–34.
- Simbar, R., & Moghimi, A. A. (2015). National interests and cultural indicators of the Islamic Republic of Iran. *Journal of Global Politics*, 4(1), 7–38.
- Taslimi, M. S., Farhangi, A. A., Abedi Ja'fari, H. & Raznahan, F. (2010). A Model for National Culture's Influence on Teamwork in Iran. *Strategy for Culture*, 3(Issue 10-11), 127-162.

Iranian Cultural Research

Abstract

مقاله پژوهشی

فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای مسلمان: مطالعه موردی قاریان بین‌المللی ایرانی

محمدرضا بروزویی^۱، سیده‌ادی اسماعیل‌زاده شورکی^۲

دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۳؛ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۱

چکیده

در عصر حاضر، ارتباط کشورها در روابط بین‌الملل از رویکرد سنتی و دولت‌محور عبور کرده است و مردم و افکار عمومی در شکل‌دهی به سرنوشت کشورها در عرصه روابط بین‌الملل نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. دیپلماسی، به معنای فن برقراری ارتباط میان کشورها، از طرق مختلفی قابل اجراست؛ در همین راستا، بهره‌مندی از منابع فرهنگی، به دلیل تأثیرگذاری بیشتر و جایگاه محوری آن در اعمال قدرت نرم، مورد تأکید و توجه دولت‌ها قرار گرفته است. قرآن کریم، به‌عنوان منبعی فرهنگی و وحدت‌بخش و محور مشترک مسلمانان، می‌تواند نقش مهمی در پیشبرد روابط میان کشورهای مسلمان ایفا کند. ازاین‌رو، دیپلماسی قرآنی به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های پیشران در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مطرح است. هدف پژوهش حاضر، تبیین فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران در سایر کشورهای مسلمان، با تأکید بر نقش قاریان بین‌المللی ایرانی، است. داده‌های پژوهش با استفاده از مصاحبه گردآوری و با روش تحلیل مضمون واکاوی شده است. به‌منظور دستیابی به اهداف پژوهش، با ۱۸ نفر از کارشناسان خبره این حوزه، شامل متولیان اعزام قاریان، قاریان بین‌المللی و رازیان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد و فرایند جمع‌آوری داده‌ها تا دستیابی به کفایت نظری ادامه یافت. سپس داده‌های حاصل، در چارچوب فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی و در سه مرحله کدگذاری باز، سازمان‌دهنده و فراگیر تحلیل شد و در نهایت، مهم‌ترین فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران در سایر کشورهای مسلمان تبیین گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد که فرصت‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از: مزیت‌های دیپلماسی قرآنی، ظرفیت‌های اعمال دیپلماسی قرآنی، نقاط قوت متولیان و نتایج دیپلماسی قرآنی. همچنین، چالش‌های این حوزه عبارت‌اند از: ملاحظات سیاسی و نقاط ضعف متولیان.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی قرآنی، دیپلماسی فرهنگی، قاریان بین‌المللی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، روابط بین‌الملل

۱. دانشیار دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

Borzoeei@isu.ac.ir ✉

۲. کارشناس ارشد معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

Hadiesmaeelzadeh1400@gmail.com ✉

* نویسنده مسئول

۱. مقدمه و بیان مسئله

در عصر حاضر، دولت‌ها و ملت‌ها دریافته‌اند که دستیابی به سیاست خارجی موفق، همانند گذشته، از طریق دیپلماسی سنتی یا دولت‌محور محقق نخواهد شد. در حقیقت، امروزه دولت‌ها در سیاست خارجی خویش، به جای هدف قرار دادن دولت یا دولت‌های مقصد، افکار عمومی آن ملت‌ها را هدف قرار می‌دهند؛ چراکه از این طریق، سریع‌تر و با هزینه کمتر به اهداف سیاسی خویش دست می‌یابند. کتمان‌ناپذیر است که در جوامع امروزی، استفاده از وجوه قدرت نرم یک ملت و نیز بهره‌گیری از منابع فرهنگی، همچون قرآن کریم، در مقایسه با منابع غیرفرهنگی، تأثیرگذاری بیشتری بر افکار عمومی کشور مقصد دارد. در همین راستا، هنر تلاوت قرآن کریم، که از هنرهای ارزشمند و مقدس کشور ما محسوب می‌شود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پس از انقلاب اسلامی، قاریان فراوانی از جمهوری اسلامی ایران در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، محافل قرآنی و سایر برنامه‌های قرآن‌محور در کشورهای مسلمان و غیرمسلمان حضور یافته و با اتکا به ظرفیت سترگ قرآن کریم، تأثیرات فراوانی بر مردم و افکار عمومی این جوامع بر جای گذاشته‌اند. اهمیت این موضوع تاحدی است که امروزه شاهد حضور قاریان ممتاز ایرانی در کشورهایی با اقلیت مسلمان و تلاوت قرآن کریم در این کشورها هستیم.

دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران یکی از اقسام نوظهور دیپلماسی است که با توجه به ظرفیت شگرف حضور قاریان ممتاز ایرانی در کشورهای مسلمان، بدون شک می‌تواند در زمره تأثیرگذارترین انواع دیپلماسی فرهنگی در سال‌های پیش رو قرار گیرد. کتمان‌ناپذیر است که انجام پژوهش‌های علمی در این زمینه می‌تواند هم به شناسایی و رفع معضلات و کمبودهای این حوزه کمک کند و هم به ارتقا و بهبود دیپلماسی قرآنی کشورمان در تعامل با سایر کشورهای مسلمان بینجامد.

مهم‌ترین هدف دیپلماسی، اقناع و متقاعدسازی در کشور مخاطب است؛ چراکه دیپلماسی مجرای ارتباطی برای اعلام مواضع، جمع‌آوری اطلاعات و ترغیب یا قانع

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۳۴

دوره ۱۹، شماره ۴
زمستان ۱۴۰۵
پیاپی ۷۶

کردن یک کشور برای حمایت از مواضع کشور دیگر است (آشنا، ۱۳۸۳، ۲۲۸). دیپلماسی از منظر سیر تحول تاریخی به سه دسته کلی، شامل دیپلماسی سنتی^۱، دیپلماسی عمومی^۲ و دیپلماسی عمومی نوین^۳ تقسیم می‌شود (دهشیری، ۱۳۹۳، ۶). دیپلماسی سنتی از اهمیت کمتری برخوردار است؛ چراکه دیپلماسی را به روابط میان دولت‌ها و فرایندهای بین‌دولتی محدود می‌کند. به عبارت دیگر، دیپلماسی سنتی در مقایسه با سایر انواع دیپلماسی، از ابزارهای محدودتری برخوردار است. به مرور زمان و با ورود به عرصه جهانی شدن، کارکردهای جدیدی برای دیپلماسی فراهم شد و دولت‌ها از افکار عمومی برای تأثیرگذاری و دستیابی به اهداف سیاسی خویش استفاده کردند.

وجه تشابه دیپلماسی سنتی و دیپلماسی عمومی، تأمین منافع ملی است؛ چراکه هدایت و برنامه‌ریزی آن‌ها بر عهده دولت‌هاست و کارکرد دولت نیز اصولاً تأمین منافع ملی است. با این حال، بازیگر دیپلماسی عمومی صرفاً دولت نیست. در حقیقت، در دیپلماسی عمومی، از یک‌سو اعمال‌کنندگان دیپلماسی، دولت‌ها، نهادها و موجودیت‌های غیردولتی هستند و از سوی دیگر، برخلاف دیپلماسی سنتی، مخاطبان آن مردم یا افکار عمومی خارجی‌اند (شیخ‌الاسلامی و نوری، ۱۳۹۶، ۱۷).

دیپلماسی عمومی از کنشگران دولتی برای تأثیرگذاری بر مردم و افکار عمومی بهره می‌گیرد؛ اما کارکرد دیپلماسی به این سطح محدود نمی‌شود. در برخی از روابط سیاست خارجی، دولت‌ها از ظرفیت مردم کشور خود برای اعمال دیپلماسی استفاده می‌کنند که از آن با عنوان «دیپلماسی عمومی نوین» یاد می‌شود. در دیپلماسی عمومی نوین، برنامه‌ریزی کلان دیپلماسی عمومی بر عهده دولت است؛ اما مجریان آن، هم دولت و هم نهادهای غیردولتی هستند و مخاطب نیز افکار عمومی است (شیخ‌الاسلامی و نوری، ۱۳۹۶، ۱۸).

1. Traditional diplomacy
2. Public diplomacy
3. New public diplomacy

جدول ۱. انواع دیپلماسی

مخاطب	اعمال کننده	انواع دیپلماسی
دولت	دولت	دیپلماسی سنتی
مردم	دولت	دیپلماسی عمومی سنتی
مردم	دولت و کنشگران غیردولتی	دیپلماسی عمومی نوین

منبع: شیخ الاسلامی و نوری، ۱۳۹۶، ۱۷ و ۱۸

در حقیقت، دیپلماسی عمومی نوین ترکیبی از ایده‌های جدید، متولیان غیردولتی و روابط پویاست که مخاطبان آن، علاوه بر دولت‌ها، متولیان قلمرو عمومی داخلی و جهانی هستند و دولت‌ها در آن نقش هدایت‌کننده و نظارتی دارند (سجادپور و وحیدی، ۱۳۸۸، ۸۳).

امروزه، در عصری که به عصر جهانی شدن معروف است، فرهنگ و مقولات فرهنگی در روابط بین‌الملل جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند و کشورها در پی آن هستند تا اهداف سیاست خارجی خود را با ابزارهای نوین و با بهره‌گیری از قدرت نرم^۱ پیگیری کنند. یکی از ابزارهای مهم و کارآمد در این زمینه، دیپلماسی فرهنگی^۲ است (دهشیری، ۱۳۹۳، ۲۰). دیپلماسی فرهنگی به عنوان تبادل افکار، اطلاعات، هنر و دیگر جنبه‌های فرهنگ میان ملت‌ها و مردمان آن‌ها برای ترویج درک متقابل توصیف شده است. پیشبرد نظامی و غیره است. امروزه حتی قدرتمندترین کشورها نیز ترجیح می‌دهند از شیوه‌های فرهنگی برای تأمین منافع خویش استفاده کنند (لائوس^۳، ۲۰۱۱، ۱۲).

قابل کتمان نیست که در عصر حاضر، یکی از مهم‌ترین منابع فرهنگی مورد توجه ملت‌های مسلمان برای ارتقای دیپلماسی خویش با سایر ملت‌ها، قرآن کریم است.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۳۶

دوره ۱۹، شماره ۴
زمستان ۱۴۰۵
پیاپی ۷۶

1. Soft power
2. Cultural diplomacy
3. Laos

قرآن کریم موهبتی الهی است که ظرفیت فراوانی برای ایجاد اتحاد و همبستگی میان ملت‌ها دارد. موضوع اتحاد میان ملت‌ها از اهداف مورد تأکید قرآن کریم است؛ همان‌گونه که خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا^ط كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (آل عمران: ۱۰۳).

با عنایت به ظرفیت بزرگ قرآن کریم برای ایجاد اتحاد میان جوامع، دیپلماسی قرآنی از مهم‌ترین اقسام دیپلماسی فرهنگی قلمداد می‌شود. دیپلماسی قرآنی، در تعریف کلی، به مجموعه‌ای از خط‌مشی‌ها و سازوکارهای قرآنی اطلاق می‌شود که زمینه برقراری روابط صلح‌آمیز میان دو یا چند کشور را فراهم می‌کند. دیپلماسی قرآنی نوعی شیوه تبلیغی و ارتباطی است که بر مبنای راهبردهای قرآنی تعریف می‌شود.

دیپلماسی قرآنی دارای چارچوب‌های متعددی است که در پژوهش حاضر، موضوع دیپلماسی قرآنی از منظر حضور قاریان ممتاز و برجسته ایرانی در کشورهای مسلمان بررسی خواهد شد. در حقیقت، پژوهش حاضر قاریان ایرانی را به‌مثابه دیپلمات‌های فرهنگی در نظر می‌گیرد که وظیفه حضور و تأثیرگذاری بر مردم و افکار عمومی را در سایر کشورهای مسلمان بر عهده دارند.

در این بخش، لازم است تعاریف روشنی از مفاهیم کلیدی پژوهش ارائه شود: دیپلماسی: عمل هدایت روابط میان دولت‌ها از طریق نمایندگان رسمی (آلادپوش و توتونچیان، ۱۳۷۲، ۳).

دیپلماسی عمومی: طراحی و اجرای برنامه‌های راهبردی با هدایت و حمایت دولت‌ها و با عاملیت مشترک بخش‌های دولتی و غیردولتی، به‌منظور درک و شناخت، اطلاع‌رسانی و اعمال نفوذ بر توده‌های مردم سایر کشورها تا آن‌ها دولت‌های متبوع خود را برای پشتیبانی از اهداف و منافع ملی کشور عامل ترغیب کنند (هادیان و سعیدی، ۱۳۹۲، ۴۲).

دیپلماسی فرهنگی: حوزه‌ای از دیپلماسی که به برقراری، توسعه و پیگیری روابط با کشورهای خارجی از طریق فرهنگ، هنر و آموزش مربوط است. دیپلماسی فرهنگی فرایند مؤثری است که در آن فرهنگ یک ملت به جهان بیرون عرضه می‌شود و خصوصیات منحصربه‌فرد فرهنگی ملت‌ها در سطوح دوجانبه و چندجانبه ترویج می‌یابد (صالحی‌امیری و محمدی، ۱۳۹۵، ۱۱۰).

دیپلماسی قرآنی: با عنایت به اینکه پژوهش حاضر نخستین پژوهش در حوزه دیپلماسی قرآنی در میان منابع فارسی است، یکی از دستاوردهای آن ارائه تعریفی جامع از دیپلماسی قرآنی است تا به عنوان محور اصلی این مفهوم در پژوهش حاضر قرار گیرد. بر این اساس، دیپلماسی قرآنی به فرایندی اطلاق می‌شود که توسط نهادهای فرهنگی - قرآنی داخل کشور برنامه‌ریزی، توسط رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مدیریت و توسط قاریان بین‌المللی ایرانی اجرا می‌شود و وظیفه تحقق وحدت اسلامی را با استعانت از محور مشترک مسلمانان، یعنی قرآن کریم، بر عهده دارد.

پژوهش حاضر در پی پاسخ‌گویی به این پرسش است که فرصت‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر نقش قاریان بین‌المللی ایرانی در سایر کشورهای مسلمان چیست و چه ظرفیت‌هایی را در بر می‌گیرد؟ همچنین، چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر نقش قاریان بین‌المللی ایرانی در سایر کشورهای مسلمان چیست و چه موانعی بر تحقق آن تأثیر می‌گذارند؟

۲. چارچوب نظری پژوهش

۲-۱. نظریه قدرت نرم جوزف نای

مفهوم قدرت نرم نخستین بار توسط جوزف نای^۱ مطرح شد. به اعتقاد وی، قدرت نرم «توانایی متقاعدسازی از طریق فرهنگ، ارزش‌ها و اندیشه‌ها» است. برخلاف قدرت سخت که از طریق قدرت نظامی، ایجاد سلطه یا اعمال زور عمل می‌کند، قدرت نرم بر

1. Joseph Nye

جذابیت و اقناع استوار است (نای، ۲۰۰۴، ۴۳). گاهی اوقات کشورها از قدرت و نفوذ سیاسی‌ای بهره می‌برند که فراتر از ظرفیت‌های نظامی و اقتصادی آن‌هاست؛ زیرا منافع ملی خود را به گونه‌ای تعریف می‌کنند که ایجاد جذابیت‌هایی مانند ارائه کمک‌های اقتصادی یا مساعدت در برقراری صلح را نیز دربرگیرد. درحقیقت، جذابیت یکی از عناصر کلیدی در اعمال قدرت نرم است (نای، ۲۰۰۴، ۷).

به‌باور بسیاری از نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل، دیپلماسی فرهنگی نمونه بارز و اعلا‌ی اعمال قدرت نرم است که به کشورها امکان می‌دهد در طرف مقابل نفوذ کنند و از طریق عناصری چون فرهنگ، ارزش‌ها و ایده‌ها، او را به همکاری ترغیب کنند. اعمال قدرت نرم از طریق بسط و گسترش روابط با متحدان و برقراری تعاملات فرهنگی میسر می‌شود. چنین سیاستی درنهایت به افزایش محبوبیت دولت‌ها نزد افکار عمومی کشور مقصد و نیز کسب حیثیت، اعتبار و وجهه بین‌المللی برای آن‌ها منجر می‌شود (خانی، ۱۳۸۴، ۱۳۷-۱۳۸).

۲-۲. نظریه هافستد

هافستد^۱ فرهنگ ملی را «برنامه‌ریزی جمعی ذهن» تعریف می‌کند که اعضای یک گروه یا دسته‌ای از مردم را از گروه‌ها و طبقات دیگر متمایز می‌سازد. از نظر هافستد، فرهنگ متشکل از دو بخش اصلی، یعنی اعمال و ارزش‌ها، است و هسته آن به‌وسیله ارزش‌ها شکل می‌گیرد (تسلیمی و همکاران، ۱۳۸۹، ۱۳۱). هافستد فرهنگ را در قالب مفهوم «برنامه‌ریزی ذهنی» مورد بحث قرار می‌دهد. از نظر وی، در برنامه‌ریزی ذهنی انسان‌ها سه سطح مجزا وجود دارد. طبیعت انسان، سطح پایه و همگانی است که میان همه افراد مشترک است و بخشی از آن موروثی و بخش دیگر اکتسابی است. فرهنگ در میان این دو سطح قرار دارد و به یک گروه یا اجتماع از مردم، مانند یک ملت، قوم یا سازمان، اختصاص دارد. فرهنگ همواره اکتسابی است. هافستد معتقد است که فرهنگ خود را در سطوح مختلف نمایان می‌سازد. فرهنگ در پایین‌ترین سطح شامل اصطلاحات، طرز لباس پوشیدن، حالت مو و نظایر آن است. در سطوح بالاتر، قهرمانان فرهنگی قرار

دارند که افراد یا اسطوره‌هایی هستند که ارزشمند شمرده می‌شوند و به‌عنوان الگوهایی برای نحوه رفتار مورد توجه قرار می‌گیرند. در سطح بعدی، مذهب و شعایر قرار دارند؛ به این معنا که فعالیت‌هایی که شاید از نظر فردی واقعاً ضروری نباشند، اما از لحاظ اجتماعی ضروری تلقی می‌شوند، معنا یافته و در شکل‌گیری هسته فرهنگ نقش ایفا می‌کنند (رحمان سرشت و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۳).

مدلی که هافستد ارائه داده است، چارچوبی با محوریت ارتباطات میان فرهنگی دارد و برای درک تفاوت‌های فرهنگی میان کشورها به‌کار می‌رود. ابعاد مورد بررسی در این مدل، نشان‌دهنده تأثیر فرهنگ موجود در یک جامعه بر ارزش‌های اعضای آن است و همچنین رابطه میان ارزش‌ها و رفتار را از طریق ساختاری مبتنی بر تحلیل علمی نشان می‌دهد. به‌طورکلی، در این مدل جنبه‌های قابل‌توجهی از فرهنگ مورد مطالعه قرار می‌گیرد و بر اساس سنجش قیاسی، به هر یک از آن‌ها امتیازی اختصاص می‌یابد.

تمرکز مطالعات اخیر هافستد بر ابعاد ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی و به‌ویژه ارزش‌های مرتبط با کار است. هافستد بر این باور است که هر فرد دارای برنامه‌های ذهنی مختص به خود است که در اوایل دوره کودکی و در خانواده شکل می‌گیرد و سپس در مدارس، دانشگاه‌ها و سازمان‌های مختلف تقویت می‌شود. این برنامه‌های ذهنی شامل مؤلفه‌های فرهنگی و ملی هستند و به‌وضوح در ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی گوناگونی که در میان افراد کشورهای مختلف وجود دارد، بازتاب می‌یابند. در نتیجه، می‌توان فرهنگ ملی را نظامی از باورها، مفروضات، ارزش‌های اساسی و الگوهای رفتاری تثبیت‌شده و ریشه‌دار یک ملت دانست که به مرزهای جغرافیایی یک کشور محدود بوده و طی دهه‌ها و قرن‌ها شکل گرفته و تثبیت شده است و درواقع، هویت یک ملت را تشکیل می‌دهد. هافستد بر این عقیده است که هرچه از سطح ملی به سطح سازمانی حرکت کنیم، شاهد تغییر در مکان جامعه‌پذیری خواهیم بود؛ همچنین، از نقش ارزش‌ها در مجموعه فرهنگ کاسته شده و درنهایت، نقش اعمال و رفتار افزایش می‌یابد (تسلیمی و همکاران، ۱۳۸۹، ۱۳۲).

شش بُعد از عوامل فرهنگی - ارزشی از دیدگاه هافستد در سطح ملی مطرح می‌شوند که عبارت‌اند از: فاصله قدرت، جمع‌گرایی در مقابل فردگرایی، اجتناب از عدم قطعیت، زنانگی در مقابل مردانگی، جهت‌گیری کوتاه‌مدت در مقابل بلندمدت و خویشن‌داری در مقابل زیاده‌خواهی (هافستد، ۱۹۸۹؛ به نقل از: پاسبان و همکاران، ۱۴۰۰، ۳).

اساس پژوهش حاضر، اعمال دیپلماسی قرآنی بر مبنای قدرت نرم است؛ چراکه اصولاً برقراری دیپلماسی بر مبنای فرهنگ و منابع فرهنگی، نوعی اعمال قدرت نرم به‌شمار می‌رود. از سوی دیگر، رویکرد دیپلماسی قرآنی بر اساس تعاملات میان فرهنگی است؛ از این رو، نظریه هافستد و نظریه قدرت نرم جوزف نای، ارکان نظری پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند.

۳. پیشینه پژوهش

با بررسی منابع پیشین در حوزه دیپلماسی فرهنگی، باید اذعان داشت که منبعی که به‌طور مستقیم به حوزه دیپلماسی قرآنی اشاره کرده و قرآن کریم را به‌عنوان محور اصلی ارتباط میان جوامع مطرح کرده باشد، وجود ندارد. با این حال، منابع پیشین بر اهمیت جایگاه فرهنگ در سیاست خارجی و لزوم برقراری دیپلماسی فرهنگی میان کشورها تأکید داشته‌اند.

دهشیری (۱۳۹۳) در کتاب دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، در پنج فصل، بررسی جامعی از دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌دهد. در فصل نخست، مفاهیم مختلف مرتبط با این حوزه، از جمله دیپلماسی، دیپلماسی عمومی و دیپلماسی فرهنگی، بیان می‌شود. در فصل دوم، اهداف دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، از جمله تقویت تمدنی در دیپلماسی فرهنگی، گسترش بیداری اسلامی، تحقق آرمان‌نگری واقع‌بینانه و ترویج معنویت و عدالت، بررسی می‌شود. در فصل سوم، ابزارها و عوامل دیپلماسی فرهنگی، نظیر قدرت نرم، زبان و هنر اسلامی، تبیین می‌شود. فصل چهارم به مطالعات موردی پیرامون دیپلماسی فرهنگی در نقاط مختلف اختصاص دارد و در فصل پایانی، فرصت‌ها و الزامات این حوزه تبیین می‌شود.

صالحی امیری (۱۳۹۵) در کتاب دیپلماسی فرهنگی تأکید می‌کند که عوامل فرهنگی در مقایسه با سایر ابعاد سیاست خارجی، از پایداری و تأثیرگذاری بیشتری برخوردارند؛ چراکه اهداف و منافع ملی می‌توانند با به‌کارگیری سرمایه فرهنگی به بزرگ‌ترین ظرفیت و فرصت ملی تبدیل شوند. وی همچنین دیپلماسی فرهنگی را تلاشی برای درک، آگاهی، مشارکت و تأثیرگذاری بر افکار عمومی، سازمان‌ها و دولت‌های سایر ملت‌ها می‌داند و از این رو، آن را یکی از حساس‌ترین فرایندهای سیاست خارجی تلقی می‌کند.

مستوفی (۱۴۰۳) در رساله دکتری خود با عنوان «الگوی مطلوب دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مصر»، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی را به‌عنوان متولی اصلی رسانه‌ها و فرستاده‌های ویژه جمهوری اسلامی ایران معرفی کرده و به‌طور ویژه، مسئله دیپلماسی فرهنگی ایران و مصر را مورد بررسی قرار می‌دهد. این رساله یادآور می‌شود که، علی‌رغم نبود روابط مطلوب میان دو کشور پس از انقلاب اسلامی، روابط فرهنگی و دیپلماسی فرهنگی میان دو کشور به‌شکلی مؤثر برقرار بوده است و دیپلماسی فرهنگی را بهترین روش برای همگرایی میان دولت‌ها معرفی می‌کند.

میرفخرائی (۱۳۹۶) نیز در پایان‌نامه‌ای با عنوان «دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای عربی خلیج فارس»، دیپلماسی فرهنگی را به‌مثابه راهبردی عمیق و کارآمد در ارتباط میان کشورها معرفی می‌کند و مسئله دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای عربی خلیج فارس را مورد واکاوی قرار داده و فرصت‌ها و ظرفیت‌های این حوزه را تبیین می‌کند.

سیم‌بر و مقیمی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «منافع ملی و شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، مزایای استفاده از ابزارهای فرهنگی را در مقایسه با سایر ابزارهای سیاست خارجی برمی‌شمارند و بیان می‌کنند که دیپلماسی فرهنگی درصدد کشف منابع مشترک میان کشورهاست تا از این طریق، منافع ملی کشور مبدأ تأمین شود. آنان همچنین بیان می‌کنند که دیپلماسی فرهنگی با قدرت بیشتری در جوامع

نفوذ می‌کند و از تأثیرگذاری بیشتری برخوردار است. در پایان مقاله نیز شاخص‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بیان می‌شود.

علویان و براریان (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نقش دیپلماسی فرهنگی در همگرایی کشورهای اسلامی»، همگرایی میان ملت‌ها را یکی از روش‌های تحقق اهداف و منافع ملی معرفی می‌کنند و موضوع همگرایی در جوامع را از ضروریات جوامع اسلامی می‌دانند. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که دیپلماسی فرهنگی مؤثرترین روش برای رفع موانع همگرایی ملت‌هاست.

جعفری (۱۴۰۱) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «مبانی قرآنی دیپلماسی در حوزه بین‌الملل با رویکرد به تفسیر معاصر»، تقویت و تحکیم دیپلماسی را راهبردی تحول‌آفرین و تکامل‌بخش ظرفیت‌ها و موجب افزایش تعامل و توازن میان دولت‌های اسلامی می‌داند و بیان می‌کند که عدم توجه به دیپلماسی دینی در روابط بین‌الملل، موجب کاهش توسعه پایدار میان کشورها می‌شود. در این پایان‌نامه، به‌طور ویژه آیات و تفاسیر قرآن کریم مرتبط با دیپلماسی بررسی شده و توسعه سیاست‌های دینی، افزایش قدرت نرم و قدرت اقتناع و اعتمادپذیری در سایه توجه به مبانی قرآنی، از مهم‌ترین نتایج پژوهش معرفی شده‌اند.

شیخ‌الاسلامی و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «الزامات و مبانی قرآنی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در عرصه گفتمان وحدت اسلامی»، بیان می‌کنند که سیاست‌های توسعه، اهداف و الزامات چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شده‌اند که ایران بتواند بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت، تعامل سازنده و مؤثری با جهان داشته باشد. آنان در ادامه بیان می‌کنند که روابط بین‌الملل به‌شدت تحت تأثیر عوامل فرهنگی و هویتی قرار دارد و فرهنگ در عرف سیاست بین‌المللی به‌عنوان ابزار قدرت نرم تلقی می‌شود. هدف اصلی این پژوهش نیز بررسی الزامات و مبانی دیپلماسی فرهنگی در جهت دستیابی به وحدت اسلامی میان جوامع است.

با بررسی اجمالی منابع موجود در حوزه دیپلماسی فرهنگی، باید اذعان داشت که تمامی منابع موجود در این حوزه بر این نکته تأکید دارند که منابع فرهنگی، بهترین ابزار برای دستیابی به اهداف و سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران و نیز تأمین منافع ملی هستند؛ اما پژوهش حاضر درصدد است با معرفی قرآن کریم به‌عنوان یک منبع فرهنگی و وحدت‌بخش در سیاست خارجی، فرصت‌ها و چالش‌های بهره‌مندی از این منبع فرهنگی را تبیین کند و نقش قرآن کریم را در تأمین منافع ملی برشمارد.

پیش از بیان وجه تمایز منابع مربوط به دیپلماسی قرآنی با پژوهش حاضر، توجه به این نکته ضروری است که در زمینه دیپلماسی قرآنی، دو رویکرد پژوهشی وجود دارد. رویکرد نخست، بررسی دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی قرآنی است و رویکرد دوم، توجه به قرآن کریم به‌عنوان منبع اصلی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران است. با عنایت به این تمایز، پژوهش‌های پیشین عموماً ذیل رویکرد نخست، یعنی توجه به مبانی قرآنی در دیپلماسی، قرار می‌گیرند؛ اما هدف پژوهش حاضر، تحقیق و بررسی در زمینه دیپلماسی بر مبنای قرآن کریم به‌عنوان یک منبع فرهنگی مشترک میان کشورهای مسلمان است.

۴. روش پژوهش

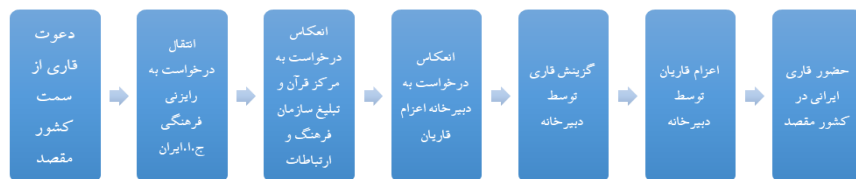
پژوهش حاضر از حیث ماهیت، در زمره پژوهش‌های تحلیلی و از حیث رویکرد، در زمره پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد. تحقیق کیفی تلاشی برای توصیف غیرکمی موقعیت‌ها، حوادث و گروه‌های کوچک اجتماعی با توجه به جزئیات و همچنین ارائه تعبیر، تفسیر و معانی‌ای است که انسان‌ها در موقعیت‌های طبیعی و عادی به زندگی و حوادث می‌بخشند. این رویکرد بر این فرض استوار است که کنش متقابل اجتماعی، کلتی درهم‌تنیده از روابط را تشکیل می‌دهد که از طریق استقراء قابل درک است (محمدی، ۱۳۸۷، ۱۶).

به‌طورکلی، در علوم اجتماعی از چهار روش مشاهده، مصاحبه، پرسشنامه و مطالعات کتابخانه‌ای برای گردآوری داده‌ها استفاده می‌شود. در پژوهش حاضر، علاوه

بر مطالعات کتابخانه‌ای، با عنایت به رویکرد اکتشافی پژوهش، از مصاحبه به عنوان مؤثرترین روش میدانی برای دستیابی به اهداف پژوهش استفاده شده است (ازکیا و دربان آستانه، ۱۳۸۲، ۴۸۰). مصاحبه به سه روش ساختاریافته، نیمه ساختاریافته و ساختارنیافته انجام می‌شود (ازکیا و دربان، ۱۳۸۲، ۴۸۲).

در پژوهش حاضر، از میان سه روش معمول مصاحبه، از مصاحبه نیمه ساختاریافته برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. در این نوع مصاحبه، سؤالات از پیش مشخص می‌شوند و از تمامی پاسخ‌دهندگان سؤالات مشابهی پرسیده می‌شود؛ اما آنان در نحوه پاسخ‌گویی آزادی عمل دارند (کریمی و نصر، ۱۳۹۱، ۷۴). همچنین، مصاحبه‌گر علاوه بر سؤالات از پیش تعیین شده، می‌تواند در جریان بحث، سؤالات جدیدی را نیز مطرح کند (رامبد، ۱۳۹۷، ۳۰۶). فرایند اعزام قاریان بین‌المللی ایرانی به خارج از کشور، مطابق نمودار زیر است:

نمودار ۱. فرایند اعزام قاریان به خارج از کشور

مطابق نمودار شماره (۱)، متولیان داخل کشور، از جمله سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و دبیرخانه کمیته اعزام قاریان، و همچنین رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سایر کشورها، نقشی تعیین‌کننده در فرایند اعزام قاریان به خارج از کشور دارند. از این رو، جامعه آماری پژوهش شامل متولیان اعزام قاریان در داخل کشور، قاریان بین‌المللی ایرانی و رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سایر کشورهاست. در پژوهش حاضر، به منظور دستیابی به مفاهیم و داده‌های پایاتر، تلاش شد فرایند مصاحبه‌ها با خبرگانی آغاز شود که بیشترین تعداد سفرهای خارجی را داشته و از

تجربیات غنی‌تری در حوزه دیپلماسی قرآنی برخوردار بودند. مصاحبه‌ها نیز تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت. بر این اساس، مصاحبه‌شوندگان پژوهش عبارت‌اند از:

جدول ۲. معرفی مصاحبه‌شوندگان

شماره	نام و نام خانوادگی مصاحبه‌شونده	سمت / تخصص مصاحبه‌شونده
الف) متولیان داخل کشور		
۱	دکتر سیدمصطفی حسینی نیشابوری	رئیس مرکز قرآن و تبلیغ سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
۲	دکتر سیدعلی سرابی	قائم مقام شورای عالی قرآن معاون دبیرخانه کمیته اعزام قاریان
۳	دکتر محمدتقی میرزاجانی	معاون آموزش و پرورش شورای عالی قرآن رئیس دبیرخانه کمیته اعزام قاریان
۴	محمد سلیمی	قرآن پژوه و قاری بین‌المللی
ب) قاریان بین‌المللی ایرانی		
۵	احمد ابوالقاسمی	قاری بین‌المللی
۶	حمیدرضا احمدی‌وفا	قاری بین‌المللی
۷	جواد پناهی	قاری بین‌المللی
۸	هاشم روغنی	قاری بین‌المللی
۹	سیدجواد سادات فاطمی	قاری بین‌المللی
۱۰	حبیب صداقت	قاری بین‌المللی
۱۱	مصطفی حاجی حسنی کارگر	قاری بین‌المللی
۱۲	سعید بیژنی	قاری بین‌المللی
۱۳	امیر لعل اول	قاری بین‌المللی
۱۴	رضا گلشاهی	قاری بین‌المللی
۱۵	سید محمد حسینی‌پور	قاری بین‌المللی
ج) رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران		
۱۶	دکتر علی اکبر ضیائی	-رئیس مرکز گفت‌وگوی ادیان سازمان فرهنگ و ارتباطات -رایزن فرهنگی سابق ایران در کشورهای آلبانی، مقدونیه، بوسنی و هرزه گوین و مالزی
۱۷	دکتر محمدعلی ربانی	-مدیرکل همکاری‌های علمی و دانشگاهی سازمان فرهنگ و ارتباطات -رایزن فرهنگی سابق ایران در کشورهای اندونزی، تایلند و هند
۱۸	دکتر حجت‌الله ابراهیمیان	رایزن فرهنگی سابق ایران در کشور اندونزی

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۴۶

دوره ۱۹، شماره ۴
زمستان ۱۴۰۵
پیاپی ۷۶

پژوهش حاضر دارای رویکرد کیفی است. یکی از روش‌های مؤثر تحلیل داده در پژوهش‌های کیفی، تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است که داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی تبدیل می‌کند (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶، ۷۶). (تحلیل مضمون، در ساده‌ترین شکل خود، راهبردی برای طبقه‌بندی داده‌های کیفی است که طی آن پژوهشگر داده‌های خود را مرور، تنظیم، کدگذاری و طبقه‌بندی می‌کند و سپس مضمون‌ها، یعنی نظام‌های الگویی داده‌ها، را شناسایی، پالایش، نام‌گذاری و گزارش می‌کند؛ اما در شکل تحلیلی‌تر، این گزارش می‌تواند با تفسیر بازتابی پژوهشگر نیز همراه باشد (میرزائی، ۱۳۹۵، ۱۲۴۳).

تحلیل مضمون به روش‌های گوناگونی قابل اجراست. به‌طورکلی، چهار روش مرسوم در تحلیل مضمون عبارت‌اند از: قالب مضامین، ماتریس مضامین، شبکه مضامین و تحلیل مقایسه‌ای. در پژوهش حاضر، به‌منظور دستیابی به هدف پژوهش، از شبکه مضامین استفاده شده است. شبکه مضامین روشی مناسب در تحلیل مضمون است که آتراید و استرلینگ^۲ آن را توسعه داده‌اند. آنچه شبکه مضامین عرضه می‌کند، نقش‌هایی شبیه تارنماست که به‌مثابه اصل سازمان‌دهنده و روش نمایش به‌کار می‌روند (کمالی، ۱۳۹۷، ۱۹۴-۱۹۵). به‌منظور استفاده صحیح از شبکه مضامین در تحلیل مضمون، ابتدا باید درک درستی از مضمون داشت. براون و کلارک معتقدند «مضمون، بیانگر اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و پرسش‌های پژوهش است و تاحدی، معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد» (براون و کلارک، ۲۰۰۶، ۷۵). مضمون الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و حداقل به توصیف و سازمان‌دهی مشاهدات و حداکثر به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده می‌پردازد (بویاتزیس^۳، ۱۹۹۸، ۴). شناخت مضمون یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مراحل در پژوهش‌های

1. Braun & Clark
2. Attride-Stirling
3. Boyatzis

کیفی و به عبارتی، قلب تحلیل مضمون است. فهم متعارف، ارزش‌ها و جهت‌گیری‌های پژوهشگر، سؤالات پژوهش و تجربه پژوهشگر درباره موضوع، بر نحوه شناخت مضامین تأثیر می‌گذارند (کمالی، ۱۳۹۷، ۱۹۱).

در پژوهش حاضر، به منظور تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، از روش شبکه مضامین آتراید و استرلینگ استفاده شده است. بر همین اساس، با قاریان بین‌المللی کشور، متولیان داخل کشور و رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد و سپس مضامین حاصل از مصاحبه‌ها در سه مرحله مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر مورد واکاوی قرار گرفت تا در نهایت، فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی کشور تبیین شود.

در پژوهش‌های کیفی، اثبات میزان قابلیت اعتماد و انتقال‌پذیری داده‌های حاصل از پژوهش ضروری است. از این رو، در پژوهش حاضر، علی‌رغم کلیت موضوع و فراوانی داده‌ها، فرایند جمع‌آوری داده‌ها به منظور دستیابی به کفایت نظری ادامه یافت؛ به گونه‌ای که پس از رسیدن به این مرحله، داده جدیدی به پژوهش افزوده نمی‌شد. علاوه بر این، تلاش شد با تمامی گروه‌هایی که در اجرای دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران نقش داشته‌اند، مصاحبه انجام شود. سپس داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها در چند نوبت پالایش و بررسی شدند تا قابلیت اعتماد داده‌های پژوهش افزایش یابد. همچنین، در جریان جمع‌آوری داده‌ها و پس از اتمام پژوهش، داده‌ها مجدداً توسط خبرگان این حوزه مورد بررسی قرار گرفت و از قابلیت اعتماد و انتقال‌پذیری آن‌ها اطمینان حاصل شد.

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها

همان‌طور که اشاره شد، روش تحلیل داده‌ها در پژوهش، تحلیل مضمون می‌باشد و بدین جهت پس از اتمام فرایند جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه با خبرگان این حوزه، داده‌ها در سه مرحله کدگذاری توصیفی، کدگذاری تفسیری و یکپارچه‌سازی، مورد تحلیل قرار گرفتند.

۱-۵. مضامین پایه پژوهش

در مرحله نخست، مصاحبه‌ها به شکل کامل پیاده شد و سپس مطابق جدول زیر کدگذاری پایه پژوهش انجام شد.

جدول ۳. نمایی از مضامین پایه پژوهش

ردیف	متن مصاحبه	مضمون پایه	کد
مصاحبه شونده اول			
۱	ویژگی اول در این است که زمانی که دیپلماسی قرآنی محور ارتباط جوامع قرار می‌گیرد، در تمام جوامع یک محور مشترک وجود دارد	قرآن محور مشترک تمام جوامع	H1
۲	نه اینکه دیپلماسی قرآنی در حوزه علوم انسانی نباشد، چرا اما قسمی از علوم انسانی است که متن اولیه و مواد خام، مواد و حیاتی.	و حیاتی بودن دیپلماسی قرآنی	H2
۳	ویژگی دیپلماسی قرآنی آن است که در این نوع دیپلماسی، فرمول وحدت‌زایی در جوامع فرمول دینی است و به همین دلیل تمایز دارد با موضوعاتی علوم انسانی.	دینی و الهی بودن دیپلماسی قرآنی	H3
۴	دیپلماسی قرآنی در نظام ج. ا. ایران جایگاه دارد که یکی از عوامل آن این است که کسی که رأس نظام قرار دارد خودش یک شخص قرآنی است و اهمیت روابط قرآنی را در اثربخشی روابط بین الملل بسیار درک می‌کنند.	جایگاه ویژه دیپلماسی قرآنی در ج. ا. ایران به دلیل اهتمام ویژه شخص اول کشور به این حوزه	H4
مصاحبه شونده دوم			
۵	خودم حداقل سی کشور را به همین صورت رفتم و دیدم پنج دقیقه قرآن خواندن باکیفیت یک قاری قرآن برابری می‌کند با ساعت‌ها حرف زدن	تأثیرگذاری فراتر دیپلماسی قرآنی نسبت به سایر روش‌های تبلیغی	A1
۶	از آنجا متوجه می‌شوند ایران یک کشور قرآنی است؛ یعنی معرفی فرهنگ کشور، این فرهنگ توانسته است که چنین قاریانی را تربیت کند؛ پس ایران یک کشور قرآنی محسوب می‌شود، اینطور تصور می‌کنند.	معرفی فرهنگ قرآنی ج. ا. ایران توسط دیپلماسی قرآنی	A2
۷	در کشور البانی، مساجدی که تحت سیطره وهابیت بود، به ما اجازه تلاوت نمی‌دادند؛ لذا ما اقدام به تدوین کتابی کردیم که در به حوزه تلاوت قرآن می‌پرداخت و همین امر کم کم سبب کاهش حساسیت آنان می‌شد.	تأثیر فراوان آموزش قرآن بر رفع حساسیت‌های سیاسی	A3
مصاحبه شونده سوم			
۹	مهم‌ترین ضعف قاریان اعزامی ما در مرتبه نخست، عدم تسلط به زبان انگلیسی و مهارت‌های ارتباطی است.	ضعف قاریان بین‌المللی در مهارت‌های ارتباطی و عدم تسلط به زبان‌های خارجی	AH1
۹	اعزام قاریان در سی سال گذشته به خوبی شکل گرفته منتها هنوز جای کار بسیار دارد، باتوجه به نیاز کشورها و جوامع و بین‌الملل، هنوز باید بیش از این قاری به خارج از کشور اعزام بشود.	اعزام ناکافی قاریان بین‌المللی به سایر کشورها، باتوجه به ظرفیت و نیاز کشورها	AH2

ردیف	متن مصاحبه	مضمون پایه	کد
۱۰	دیدگاه مردم سایر کشورها نسبت به ایران و فرهنگ ایرانی بسیار خوب است و در ۹۰٪ دیدگاه مثبتی دارند مگر کشورهایی که مغرض هستند.	نگاه مثبت مردم سایر کشورها به فرهنگ قرآنی ج. ا. ایران	AH2
مصاحبه شونده چهارم			
۱۱	اخلاق و منش قاری خیلی بر تاثیرگذاری می افزاید.	اخلاق مداری قاریان ایرانی	R1
۱۲	ما مستقیماً یا از سمت وزارت ارتباطات یا از سمت سازمان اوقاف و یا از سمت سازمان تبلیغات اعزام می شدیم به همین جهت ما برای رفتن مشکل خاصی نداشتیم و مسائل از سمت سازمان ها مرتفع می شد.	رفع مشکلات اعزام قاریان بین المللی توسط سازمان های متولی داخل کشور	R2
مصاحبه شونده پنجم			
۱۳	ما یک مرتبه به کشور مالزی اعزام شدیم و اصلاً سفیر کشورمان را ملاقات نکردیم.	عدم ملاقات قاریان ایرانی با سفیر ایران در خارج از کشور	S1
۱۴	متأسفانه سفرا و رایزنان فرهنگی کشورمان در خصوص فعالیت های قرآنی توجیه نیستند، به اثر تلاوت قرآن در خارج از کشور واقف نیستند.	عدم آگاهی رایزنان فرهنگی ایران نسبت به تأثیر فعالیت های قرآنی	S2
مصاحبه شونده ششم			
۱۵	هنگام سفر به کشمیر هندوستان استقبال بسیار قوی از ما صورت گرفت به دلیل علاقه زیادی که مردم هندوستان به ایران و ایرانی ها دارند.	علاقه شدید مردم هندوستان به فرهنگ کشور ایران	SE1
مصاحبه شونده هفتم			
۱۶	حتی مسئول خودمان در سازمان فرهنگ و ارتباطات که وظیفه هماهنگی با خارج از کشور را دارد؛ تسلط کامل به زبان انگلیسی ندارد.	عدم تسلط متولیان اعزام قاریان به زبان های خارجه	HA1
۱۷	چندین مرتبه ناهماهنگی ها مشکل زایی کرد مثلاً به مسجدی برای تلاوت رقتیم درحالی که مسجد کاملاً تعطیل بود، این چنین مشکلاتی به ندرت برای ما پیش آمد، این ناهماهنگی ها از سمت رایزن فرهنگی اتفاق می افتاد.	ایجاد ناهماهنگی در اجرای محافل خارجی قاریان بین المللی ایران	HA2
مصاحبه شونده هشتم			
۱۸	در کشور بوسنی و هرزگوین هم استقبال خیلی خوب بود با اینکه جو در آن کشور قرآنی نیست و تعداد محدودی مسلمان و شیعه دارند، استقبال در این کشورها حتی از سوریه و عراق بیشتر بود.	استقبال قوی و شایسته از قاریان بین المللی ایران	B1
۱۹	کشور افغانستان هم استقبال خوبی از قاریان ایرانی دارند اگر جو آن کشور را فاکتور بگیریم.		B2
مصاحبه شونده نهم			
۲۰	مهم ترین نقص کشور ما در زمینه دیپلماسی قرآنی، روابط شدید در انتخاب قاریان جهت اعزام می باشد به این معنا که سفرهای خوب مربوط به برخی قاریان خاص و محدود می باشد و برای سایر سفرها، قاریان دیگر را اعزام می کنند.	انتخاب گزینشی و ناعادلانه قاریان جهت اعزام به خارج از کشور	L1
۲۱	چندین سفر به ترکیه رفتیم که رایزنی فرهنگی در یکی	تسهیل فعالیت قاریان در	L2

ردیف	متن مصاحبه	مضمون پایه	کد
	از سفرها بسیار عالی بود، در همان سفر ترکیه رایزنی فرهنگی ما یک نفر از خود اهالی آن کشورها با ما هماهنگ کرد و به همین جهت خیلی وظایف ما در آن کشور آسان تر شد.	خارج از کشور به دلیل رایزنی قوی ایران	
مصاحبه شونده دهم			
۲۲	درحقیقت برنامه هایی که مبنابود در کویت برای اهل تسنن اجرا شود به دلیل تبلیغات وهابیت کنسل شد.	لغو شدن محافل قاریان ایرانی در کشورهای خارجی به دلیل فعالیت علنی وهابیت	G1
مصاحبه شونده یازدهم			
۲۳	همین مقدار فعالیتی نیز که انجام می شود به اعتبار مقام معظم رهبری است و به ضرث قاطع عرض می کنم اگر تأکیدات مقام معظم رهبری نبود، همین اندازه فعالیت نیز صورت نمی گرفت.	تأکیدات مقام معظم رهبری در حوزه دیپلماسی قرآنی	HO1
مصاحبه شونده دوازدهم			
۲۴	در همان کشور فرانسه یا آفریقای جنوبی به دلیل فعالیت وهابیت در برخی مساجد اصلاً اجازه تلاوت به ما نمی دادند، به دلیل سیطره شدید تفکر وهابیت در آن کشور.	فعالیت علنی وهابیت	P1
مصاحبه شونده سیزدهم			
۲۵	چراکه حلقه اتصال تمام کشورهای اسلامی و حتی کشورهای غیراسلامی با اقلیت مسلمان، قرآن می باشد.	قرآن کریم، حلقه اتصال کشورهای اسلامی و حتی کشورهای غیراسلامی	M1
مصاحبه شونده چهاردهم			
۲۶	مسائلی که در برخی مناطق خاورمیانه و این دعوای که میان شیعه و اهل تسنن وجود دارد؛ در کشورهای جنوب شرق آسیا و به ویژه اندونزی اصلاً محسوس نیست.	عدم وجود تنازعات سیاسی و عقیدتی در برخی کشورهای مسلمان	EB1
۲۷	در روابط فرهنگی ما نیاز نداریم که آن چنان از اصول دیپلماتیک پیروی کنیم - مثلاً یک دیپلمات لازم است حتماً به شیوه رسمی عمل کند، روی صندلی بنشیند و از این قبیل موارد؛ اما یک قاری هرچه خاکی تر باشد، تأثیر بیشتری دارد، بعضاً عدم رعایت برخی آداب دیپلماتیک بر رعایت آن ترجیح دارد.	فراغت دیپلماسی قرآنی از اصول دیپلماتیک	EB2
مصاحبه شونده پانزدهم			
۲۸	مهم ترین مزیت بهره مندی از قرآن کریم در سیاست خارجی، این عامل است که مرتبط می باشد با کتاب مقدس مسلمانان و جز در «صدق الله العلی العظیم» و «صدق الله العظیم» ما هیچ اختلافی با اهل تسنن در این زمینه نداشتیم.	اتحاد مسلمانان در خارج از کشور بر محور قرآن کریم	Z1
۲۹	آلبانی در دوران جنگ بود و بسیار آشفته و نابسامانی داشت، اما در همان اوضاع آقای ابوالقاسمی را به مساجد مختلف آلبانی می بردیم و با وجود آنکه	دیپلماسی قرآنی، مؤثرترین روش دستیابی به وحدت اسلامی	Z2

ردیف	متن مصاحبه	مضمون پایه	کد
	می‌دانستم شیعه است اما تأکید داشتیم که نماز جماعت حتماً به امامت ایشان باشد، این چنین شرایط اصلاً برای رایزن یا سفیر اتفاق نمی‌افتاد اما برای قاری به راحتی صورت پذیرفت.		
مصاحبه شونده شانزدهم			
۳۰	یکی از چالش‌ها و شبهاتی که در بسیاری از کشورها مطرح می‌شود، ناظر بر تحریف قرآن توسط شیعه می‌باشد و بسیاری از این نگاه‌ها براساس همین نگرش‌های منفی شکل می‌گیرد، این نگرش‌های منفی در طول تاریخ وجود داشته است.	وجود نگرش منفی علیه ج. ا. ایران مانند تحریف قرآن	RA1

پس از اتمام کدگذاری توصیفی، به جهت دستیابی به هدف پژوهش که تعیین فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد، مضامین پایه پژوهش، مطابق جدول ۴ ذیل فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران تفکیک گردید.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۵۲

دوره ۱۹، شماره ۴
زمستان ۱۴۰۵
پیاپی ۷۶

جدول ۴. نمایی از فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی ج.ا. ایران

چالش‌ها	فرصت‌ها
AH1-AH2-S1-S2-L1-HA1-HA2-G1-HO1-P1-RA1	H1-H2-H3-H4-A1-A2-A3-AH3-R1-R2-SE1-B1-B2-L1-M1-EB1-EB2-Z1-Z2

پس از اتمام کدگذاری توصیفی پژوهش و تفکیک مضامین پایه ذیل فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی، مضامین سازمان دهنده و فراگیر پژوهش به تفکیک فرصت‌ها و چالش‌ها در ادامه تشریح خواهد شد.

۲-۵. مضامین سازمان دهنده و فراگیر فرصت‌ها و چالش‌ها

پس از کدگذاری داده‌های پژوهش ذیل فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی، در گام بعدی، مضامین پایه ذیل مضامین سازمان دهنده مضامین سازمان دهنده نیز ذیل مضامین فراگیر طبقه‌بندی می‌گردد.

جدول ۵. جدول مضامین فراگیر فرصت‌های دیپلماسی قرآنی ج.ا.ایران

ردیف	مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
۱	مزیت‌های دیپلماسی قرآنی	قرآن محور مشترک مسلمانان	H1
		وحيانی بودن دیپلماسی قرآنی	H2-H3
		تأثیرگذاری فراتر دیپلماسی قرآنی	A1
		حساسیت سیاسی کمتر دیپلماسی قرآنی	EB1-EB2
		تأکید ویژه رهبر انقلاب اسلامی ایران	H4-HO1
۲	ظرفیت‌های اعمال دیپلماسی قرآنی موفق	علاقه‌مندی مخاطبین خارجی به حضور و تلاوت قاریان ایرانی	SE1-B1-B2
		نگاه مثبت به فرهنگ اسلامی ایران	AH2
۳	نقاط قوت متولیان دیپلماسی قرآنی	رفع مشکلات اعزام قاریان از سمت متولیان داخل کشور	R2-L2
		اخلاق و منش شایسته قاریان ایرانی	R1
		دستیابی به وحدت اسلامی	M1-Z1-Z2
۴	نتایج دیپلماسی قرآنی	معرفی فرهنگ اسلامی ایران	A2
		خنثی شدن فعالیت دشمنان شیعیان	A3
۵	ملاحظات سیاسی	سیاست‌های متعارض برخی کشورهای مسلمان علیه ج.ا.ایران	RA1
		فعالیت وهابیت	G1-P1
۶	نقاط ضعف متولیان دیپلماسی قرآنی ج.ا.ایران	اعزام محدود قاریان بین‌المللی	L1
		عدم تسلط قاریان به زبان‌های خارجه	AH1-HA1
		عدم آگاهی رایزنان فرهنگی ج.ا.ایران نسبت به تأثیرات دیپلماسی قرآنی	S1-S2-HA2

۶. یافته‌ها

پس از اتمام فرایند کدگذاری داده‌های پژوهش، فرصت‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از:

۱-۶. مزیت‌های دیپلماسی قرآنی

بر اساس یافته‌های پژوهش، دیپلماسی قرآنی دارای مزایایی است که آن را از سایر اقسام دیپلماسی متمایز می‌کند. مهم‌ترین مسئله در حوزه ارتباط با سایر کشورها در بستر

دیپلماسی عمومی، یافتن وجوه اشتراک میان کشورهاست. وجود اشتراک در زمینه ارزش‌ها، منافع و اهداف، مسیر ارتباط سیاسی کشورها را هموار می‌کند و زمینه رفع بسیاری از اختلافات و تنش‌ها را فراهم می‌آورد. قرآن کریم به عنوان منبع فرهنگی ارزشمند، در جوامع مسلمان و حتی غیرمسلمان مورد توجه و احترام است و دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران، به دلیل تکیه بر این محور و منبع مشترک مسلمانان، یکی از ابعاد راهبردی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود.

مزیت دیگر، وحیانی بودن دیپلماسی قرآنی است. تمامی اقسام دیپلماسی عمومی بر یافته‌های بشری تأکید دارند و از این رو، همواره با نواقص و مشکلاتی مواجه‌اند؛ اما دیپلماسی قرآنی به دلیل تکیه بر قرآن کریم به عنوان وحی، از خطاهای بشری مصون است. این ویژگی یکی از مزیت‌های برجسته دیپلماسی قرآنی محسوب می‌شود.

تلاوت قرآن کریم با زیبایی‌های آوایی و معنوی بی‌نظیر آن، تأثیر شگرفی بر شنوندگان خارجی دارد. لحن روح‌نواز و ملکوتی قرآن کریم به قلب‌ها آرامش می‌بخشد و چنان اثری بر مخاطب می‌گذارد که اشک از چشمان شنوندگان جاری می‌شود. تأثیرگذاری دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران یکی از مزیت‌های این حوزه است که دستیابی به اهداف دیپلماسی قرآنی را بسیار تسهیل می‌کند.

مزیت دیگر دیپلماسی قرآنی، بهره‌مندی از ظرفیت قرآن کریم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است که سبب کاهش بسیاری از حساسیت‌های سیاسی می‌شود. قرآن کریم مورد احترام تمام مسلمانان است و نمایندگانی که سفیران قرآنی جمهوری اسلامی ایران قلمداد می‌شوند، همواره از سوی مخاطبان سایر کشورها مورد احترام و تکریم قرار می‌گیرند و از این جهت، پیشبرد اهداف سیاسی جمهوری اسلامی ایران با حساسیت کمتری مواجه خواهد بود. بسیاری از مناسبات سیاسی نیز با حضور قاریان ایرانی در سایر کشورها تسهیل می‌شود.

عنایت ویژه رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) نسبت به حوزه دیپلماسی قرآنی، یکی دیگر از مزیت‌های برجسته این حوزه است. مسئله قرآن کریم یکی از موضوعات مورد

تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) محسوب می‌شود. دیدار سالیانه ایشان با جامعه قرآنی کشور، تأکید ویژه بر تکریم مبلغان و قاریان قرآن و همچنین توجه ویژه ایشان به نقش و جایگاه قرآن کریم در اتحاد میان مسلمانان و رفع تنازعات سیاسی، نشانگر این امر است.

۶-۲. ظرفیت‌های اعمال موفق دیپلماسی قرآنی

دستیابی به دیپلماسی موفق در سایر کشورها، نیازمند ایجاد بستری مناسب برای حضور نمایندگان رسمی در آن کشورهاست. در برخی موارد، ایجاد چنین بستری بسیار دشوار و حتی ناممکن تلقی می‌شود؛ درحالی‌که به عقیده متولیان دیپلماسی قرآنی، جمهوری اسلامی ایران برای اعمال دیپلماسی موفق بر اساس محور مشترک مسلمانان، یعنی قرآن کریم، نیازمند بسترسازی جدی در سایر کشورها نیست و این بستر برای حضور و اعمال دیپلماسی قرآنی به صورت بالقوه وجود دارد. این بستر مناسب به دو دلیل عمده ایجاد می‌شود. دلیل نخست، علاقه‌مندی مردم سایر کشورها به تلاوت قرآن است. جمهوری اسلامی ایران در زمینه پرورش قاریان قرآن، سرآمد جهان است. فرایند اعزام قاریان بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران از دهه ۱۳۶۰ آغاز شده و تاکنون به بهترین شکل ادامه یافته است. مهم‌ترین عامل حضور قوی قاریان بین‌المللی ایرانی در سایر کشورها، علاقه‌مندی مردم این کشورها به حضور و تلاوت قاریان ایرانی است. قاریان اعزامی جمهوری اسلامی ایران به محض حضور در سایر کشورهای مسلمان، با استقبال شایسته مردم و مسئولان آن کشورها مواجه می‌شوند. این موضوع ریشه در علاقه‌مندی مردم و مسئولان این کشورها به تلاوت قرآن و قاریان ایرانی دارد. دلیل دوم، وجود نگاه مثبت به فرهنگ و تمدن ایرانی است. ایران مهد تمدن و فرهنگ در جهان است. فرهنگ ایران، با قدمتی هزارساله، دارای جنبه‌های مثبت و ارزشمندی است که نه تنها در تاریخ و تمدن ایران تأثیرگذار بوده، بلکه در سطح جهانی نیز مورد تحسین قرار گرفته است.

۶-۳. نقاط قوت متولیان دیپلماسی قرآنی

متولیان داخل کشور، نقش بسیار مهمی در رفع معضلات قاریان اعزامی کشورمان بر عهده دارند؛ به نحوی که قاریان اعزامی کشورمان با چالش‌های کمتری برای حضور در

سایر کشورها مواجه می‌شوند. موانع سیاسی بسیاری در برابر سفرهای تبلیغی قاریان وجود دارد؛ چراکه بسیاری از دولت‌ها به دلیل اختلافات اعتقادی با جمهوری اسلامی ایران، اجازه حضور و تلاوت قرآن را به قاریان ایرانی نمی‌دهند. با این حال، بخش قابل توجهی از این معضلات سیاسی با همت متولیان اعزام قاریان در شورای عالی قرآن و دبیرخانه کمیته اعزام قاریان مرتفع می‌شود.

نکته حائز اهمیت در حوزه اعزام قاریان، اخلاق‌مداری قاریان ماست. تلاوت قاریان زمانی مؤثر واقع خواهد شد که با اخلاق و منش نیک قاری همراه باشد. زمانی که تلاوت قاریان قرآن برای مخاطبان سایر کشورها با اخلاق پسندیده همراه شود، این امر مؤید آن است که تلاوت قرآن در رفتار و کردار قاری قرآن اثر گذاشته است و همین امر تأثیرگذاری تلاوت قاری را به میزان قابل توجهی افزایش می‌دهد.

۴-۶. نتایج دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران

مسئله وحدت میان شیعیان و اهل سنت داخل کشور و اهل سنت سایر کشورها، از مسائل بسیار کلیدی جمهوری اسلامی ایران است که زمینه بسیاری از تفرقه‌افکنی‌ها و تنش‌های سیاسی را از بین می‌برد. تردیدی نیست که برای دستیابی به این هدف والا، لازم است بر مشترکات میان شیعه و سنی تأکید شود و از این منظر، مهم‌ترین محور مشترک میان شیعه و سنی، قرآن کریم است. دیپلماسی قرآنی، به عنوان شیوه‌ای از تعامل و ارتباط مبتنی بر اصول و ارزش‌های قرآن کریم، نقش مهمی در تقویت وحدت اسلامی ایفا می‌کند و با تکیه بر محور مشترک مسلمانان، زمینه همبستگی میان آنان را به بهترین شکل فراهم می‌آورد. دیپلماسی قرآنی با تأکید بر وجوه اشتراک میان مسلمانان، مانع از ایجاد اختلافات فرقه‌ای و مذهبی می‌شود، زمینه همگرایی مسلمانان را فراهم می‌کند و با نهی هرگونه رفتار تفرقه‌انگیز، از تحریکات و اختلافات مذهبی جلوگیری کرده و بر مدارا و وحدت تأکید دارد. به عقیده بسیاری از قاریان بین‌المللی و سفرای جمهوری اسلامی ایران، حفظ و تقویت وحدت میان مسلمانان، مهم‌ترین نتیجه دیپلماسی قرآنی قلمداد می‌شود؛ چراکه دیپلماسی قرآنی بهترین بستر برای دستیابی به وحدت اسلامی است.

تلاوت قرآن، مؤثرترین روش برای معرفی فرهنگ اسلامی - ایرانی است. زیست اسلامی و فرهنگ قرآنی جمهوری اسلامی ایران با تلاوت قاریان ایرانی در سایر کشورها به بهترین شکل معرفی می‌شود. زمانی که قاریان ممتاز ایرانی آیات قرآن کریم را با اخلاق و منش عالی برای مخاطبان خارجی تلاوت می‌کنند، هرگونه برداشت نادرست از فرهنگ اسلامی ایران رفع شده و فهم حقیقی از فرهنگ اصیل ایرانی محقق خواهد شد.

در چند دهه اخیر، با پیشرفت چشمگیر و تکامل ارکان جمهوری اسلامی ایران و نیز تلاش در راستای هدف غایی جمهوری اسلامی، یعنی مبارزه با استکبار جهانی و مقابله با ظالمان سراسر دنیا، تلاش‌های بسیاری از سوی دشمنان جمهوری اسلامی صورت گرفته است که به ایجاد دیدگاه‌های بدبینانه علیه جمهوری اسلامی ایران انجامیده است. برخی از قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای که منافع خود را در تضاد با جمهوری اسلامی و جریان مقاومت می‌بینند، از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی به تخریب و شایعه‌پراکنی علیه جمهوری اسلامی پرداخته‌اند. بسیاری از این دیدگاه‌های بدبینانه توسط جریان‌های تندرو و وهابیت و سلفی‌ها منعکس می‌شود؛ چراکه ایران را نماد تشیع می‌پندارند و آن را هدف حملات فکری و تروریستی قرار می‌دهند. نکته حائز اهمیت این است که همان‌طور که جمهوری اسلامی قرآن کریم را مهم‌ترین منبع فرهنگی می‌داند و بدین جهت بر دیپلماسی قرآنی به شکل ویژه تمرکز دارد، دشمن نیز بخش قابل توجهی از شایعات بی‌اساس را به نحوه برخورد و بهره‌مندی شیعیان از این موهبت الهی معطوف کرده و شایعاتی بی‌اساس درباره تحریف قرآن توسط شیعیان یا عدم پایبندی آنان به آن را در جهان ترویج داده است. دیدگاه بدبینانه نسبت به استفاده ابزاری جمهوری اسلامی از قرآن کریم یا تفسیر سیاسی و غیرواقعی از قرآن نیز از جمله دیدگاه‌هایی است که علیه شیعیان و ایرانیان در سطح جهانی منعکس شده است. وجود این تفکرات منفی و بی‌اساس، عملکرد قاریان بین‌المللی را در بسیاری از کشورها مختل کرده است؛ تا جایی که برخی از مساجدی که با تفکر وهابیت اداره می‌شوند، اجازه ورود قاریان ایرانی برای تلاوت را صادر نمی‌کنند.

دیپلماسی قرآنی، بهترین روش برای رفع تفکرات منفی علیه ایران و شیعیان است. زمانی که قاریان و حافظان توانمند جمهوری اسلامی در سایر کشورها حضور می‌یابند و آیات روح‌بخش قرآن کریم را با بهترین کیفیت تلاوت می‌کنند، بخش عمده‌ای از دیدگاه‌های منفی مانند تحریف قرآن یا تفسیر مغرضانه قرآن کریم رفع می‌شود. هنگامی که مخاطبان خارجی عیناً مشاهده می‌کنند قرآنی که نزد خودشان است، به بهترین شکل توسط قاریان ایرانی تلاوت می‌شود، زمینه رفع این دیدگاه‌های منفی علیه فرهنگ جمهوری اسلامی نیز فراهم می‌شود.

۵-۶. چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران

ملاحظات سیاسی: جمهوری اسلامی ایران همواره حامی دولت‌های مظلوم در سراسر جهان بوده و دارای روحیه استکبارستیزی است. این روحیه ظلم‌ستیزی کشورمان سبب ایجاد مشکلاتی پیرامون دیپلماسی قرآنی از سوی برخی دولت‌های مسلمان شده است. نخستین تأثیر این مسئله در زمینه حضور قاریان ایرانی در سایر کشورهاست؛ به‌طوری‌که بسیاری از کشورها عملاً با حضور قاریان ایرانی در کشور خود مخالفت می‌کنند. در مواردی که معضل حضور قاریان ایرانی در سایر کشورها به‌واسطه سفرا و رایزنان فرهنگی ایران مرتفع می‌شود، محدودیت‌های فراوانی پس از حضور قاریان ایرانی اعمال می‌شود؛ به‌گونه‌ای که قاریان ایرانی با محدودیت‌های شدیدی مواجه می‌شوند. حساسیت فعالیت قاریان ایرانی در سایر کشورها به‌دلیل سیاست متفاوت دولت‌ها بسیار بالاست. این حساسیت‌ها سبب می‌شود که پس از بروز کوچک‌ترین مسئله، قاریان ایرانی با برخوردهای بسیار شدیدی مانند اخراج از کشور یا حتی دستگیری مواجه شوند. این سیاست‌های متعارض دولت‌ها سبب وضع قوانین دشوار علیه قاریان ایرانی شده و موجب می‌شود قاریان تحت کنترل شدید نیروهای امنیتی قرار بگیرند.

فعالیت علنی وهابیت علیه تشیع: امروزه فعالیت وهابیت علیه تشیع در سراسر جهان اسلام رواج یافته است. وهابیت با صرف مبالغ بسیار و برگزاری مسابقات متعدد قرآنی، سعی در ترویج قرآن کریم دارد. نکته حائز اهمیت آن است که وهابیت در تلاش است

تفکری را ترویج کند که مطابق با اهداف و سیاست‌های خودشان باشد؛ تفکری که بر اساس آن، شیعیان منحرف‌اند و در تلاش‌اند تا قرآن دیگری را به جهان اسلام معرفی کنند. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و توسعه تفکر ضدتجبر و خیزش بیدارگونه مسلمانان در منطقه خاورمیانه، جنبش وهابیت با ایجاد شبکه‌های فرهنگی و سایت‌های ضدشیعی، سعی در جلوگیری از فراگیر شدن این تفکر کرد. درواقع، وهابیون با شکست در عرصه نظامی و جنگ تحمیلی علیه ایران، آخرین تیر ترکش خود را به سوی اعتقادات شیعیان و با هدف شبهه‌افکنی در اعتقادات و خواسته‌نهایی براندازی جمهوری اسلامی ایران نشانه رفته‌اند. ازاین‌رو، علاوه بر حمایت مالی شدید که از سوی کشورهای استعمارگر از این فرقه انجام می‌شود، شبهه‌افکنی یکی دیگر از عوامل رشد این فرقه محسوب می‌شود؛ چراکه وهابیت بدعتی است که در داخل شبهه رشد می‌کند. شبهه‌افکنی وهابیت علیه شیعیان و ابراز تردید در اصول و مبانی مذهب تشیع از سوی پیروان این فرقه، علاوه بر خصومت وهابیت و دولت عربستان سعودی با جمهوری اسلامی ایران، از نگرانی جدی آن‌ها نسبت به گسترش تشیع در جهان اسلام نشئت گرفته است (هرسیج و تویسرکانی، ۱۳۹۲، ۵۳-۵۴).

همان‌طور که بیان شد، وهابیت با شبهه‌افکنی و نسبت‌های دروغ علیه شیعیان، قصد دارد اتحاد و همبستگی تشیع را تضعیف کند تا از این طریق، تلاش‌های تشیع را خنثی سازد. یکی از مهم‌ترین معضلات پیش روی قاریان بین‌المللی ایرانی، وهابیت بوده و هست که با انتشار شبهه‌هایی نظیر تحریف قرآن، قصد بدبین کردن مسلمانان جهان نسبت به قاریان شیعه را دارد.

۶-۶. نقاط ضعف متولیان دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، جمهوری اسلامی ایران در زمینه پرورش قاریان توانمند پیشرفت بسیاری داشته است. ظهور و پرورش قاریان توانمند، ظرفیت قابل‌توجهی برای دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران ایجاد کرده است. وجود رایزنی‌های فرهنگی قوی و کارآمد در سراسر جهان، این ظرفیت را دوچندان کرده است.

با این حال، باید اذعان داشت که پس از گذشت بیش از چهار دهه از انجام فعالیت‌های تبلیغی در کشور، هنوز به جایگاه بایسته‌ای نرسیده‌ایم که بتوانیم از تمام ظرفیت قرآنی داخل کشور استفاده کنیم. این واقعیتی غیرقابل انکار است که در مقایسه تعداد قاریان خوش‌خوان و کیفیت این قاریان در کشور با خروجی دیپلماسی قرآنی کشور، در بهره‌مندی از این ظرفیت بالا موفق نبوده‌ایم.

یکی دیگر از چالش‌های دیپلماسی قرآنی، عدم تسلط قاریان به زبان انگلیسی و مهارت‌های ارتباطی است. قاری قرآن زمانی قادر است اهداف دیپلماسی قرآنی را محقق سازد که بتواند ارتباطی قوی و مؤثر با مخاطبان سایر کشورها برقرار کند. قاری قرآن می‌تواند پس از تلاوت، با زبان رسمی با مستمعان ارتباط برقرار کند و با برگزاری جلسات جانبی، تأثیرگذاری تلاوت را بیش از پیش افزایش دهد. متأسفانه، به دلیل اینکه بسیاری از قاریان اعزامی ما به زبان‌های خارجی تسلط ندارند، حضور آنان تنها به تلاوت در محافل محدود می‌شود و قادر نیستند اقدام مؤثر دیگری انجام دهند. عدم تسلط قاریان قرآن به زبان‌های خارجی در بسیاری از موارد سبب اجحاف در حق قاریان ما و تبعیض در داوری و امکانات می‌شود.

یکی از چالش‌های جدی کشورمان در حوزه دیپلماسی قرآنی، عدم توجه رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نسبت به اهمیت و تأثیر دیپلماسی قرآنی است. متأسفانه، برخی از رایزنان فرهنگی ایران نگاه شایسته و تعبدی به قرآن کریم ندارند و قرآن کریم را به عنوان ابزاری در سیاست خارجی کشورمان تلقی می‌کنند. همین امر سبب می‌شود نوع نگاه به جایگاه قرآن کریم در میان رایزنان فرهنگی ما تغییر کند و قرآن کریم و دیپلماسی قرآنی به عنوان ظرفیت پیشران سیاست خارجی تلقی نشوند و در اولویت‌های بعدی سیاست خارجی قرار گیرند. در حالی که قرآن کریم منبع مشترک و منبعی الهی و غیربشری است و بدین سبب، فارغ از هرگونه خطا و مناسبات نادرست است.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم قدرت نرم، با هدف ترویج فرهنگ قرآنی جمهوری اسلامی ایران، ایجاد وحدت و تفاهم بین‌المللی و تقویت گفت‌وگوی بین‌الادیانی به‌کار گرفته می‌شود و نقش گسترده‌ای در تحقق اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ایفا می‌کند. عوامل متعددی در مسیر برقراری ارتباط قرآنی مؤثر و تحقق دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها تأثیرگذارند. هدف پژوهش حاضر نیز شناسایی و تبیین عوامل مؤثر بر دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران است. بر این اساس، عوامل تقویت‌کننده دیپلماسی قرآنی، شامل مزیت‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران، ظرفیت‌های اعمال موفق دیپلماسی قرآنی در سایر کشورهای مسلمان، نقاط قوت متولیان دیپلماسی قرآنی و نتایج دیپلماسی قرآنی، ذیل فرصت‌ها، و عوامل تضعیف‌کننده، شامل ملاحظات سیاسی و نقاط ضعف متولیان دیپلماسی قرآنی، ذیل چالش‌های این حوزه تبیین شدند.

پس از دستیابی به اهداف پژوهش و تبیین فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران، به‌منظور کاهش ملاحظات سیاسی، شایسته است اعزام قاریان قرآن در قالب سازمان‌های مردم‌نهاد صورت گیرد. همچنین، بهبود فرایند اعزام قاریان بین‌المللی نیازمند تخصیص بودجه کافی از سوی متولیان این حوزه است و شایسته است رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران این بودجه را صرفاً به فعالیت‌های قرآنی در خارج از کشور اختصاص دهند. همچنین، به‌منظور خنثی‌سازی فعالیت‌های وهابیت، شایسته است قاریان پیش از اعزام، شناخت کافی از تفکرات وهابیت کسب کنند و بخشی از وقت خود را به تبیین این موضوع برای مخاطبان خارج از کشور اختصاص دهند.

دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم قدرت نرم است که باهدف ترویج فرهنگ قرآنی ج. ا. ایران و ایجاد وحدت و تفاهم بین‌المللی و تقویت گفت‌وگوی بین‌الادیانی به‌کارگرفته می‌شود و نقش بسیار گسترده‌ای در تحقق اهداف سیاست خارجی ج. ا. ایران ایفا می‌کند. عوامل متعددی در مسیر برقراری ارتباط قرآنی مؤثر و

دیپلماسی قرآنی ج.۱. ایران با سایر کشورها تأثیرگذار هستند. هدف پژوهش حاضر نیز شناسایی و تبیین عوامل مؤثر در دیپلماسی قرآنی ج.۱. ایران می‌باشد، سپس عوامل تقویت‌کننده دیپلماسی قرآنی شامل مزیت‌های دیپلماسی قرآنی ج.۱. ایران، ظرفیت‌های اعمال دیپلماسی قرآنی موفق در سایر کشورهای مسلمان، نقاط قوت متولیان دیپلماسی قرآنی و نتایج دیپلماسی قرآنی، ذیل فرصت‌ها و عوامل تضعیف‌کننده شامل ملاحظات سیاسی و نقاط ضعف متولیان دیپلماسی قرآنی، ذیل چالش‌های این حوزه تبیین گردید. پس از دستیابی به اهداف پژوهش و تبیین فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماسی قرآنی جمهوری اسلامی ایران، به جهت کاهش ملاحظات سیاسی شایسته است اعزام قاریان قرآن در قالب سازمان‌های مردم‌نهاد صورت بگیرد، همچنین بهبود فرآیند اعزام قاریان بین‌المللی نیازمند صرف بودجه کافی از سمت متولیان این حوزه می‌باشد و شایسته است راینان فرهنگی ج.۱. ایران این بودجه را تنها به فعالیت‌های قرآنی در خارج از کشور اختصاص دهند. همچنین به جهت خشی شدن فعالیت و هابیت، شایسته است قاریان، پیش از اعزام نسبت به تفکرات و هابیت اطلاع کامل یافته و بخشی از وقت خود را صرف تبیین مخاطبان خارج از کشور نمایند.

سیاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از پایان‌نامه با همین عنوان است که در تاریخ ۱۴۰۴/۶/۲۶ در دانشگاه امام صادق (ع) دفاع شده است. از تمامی افرادی که اینجانب را در نگارش پایان‌نامه و مقاله حاضر یاری نمودند، به ویژه جناب آقای دکتر برزویی دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع) تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

استفاده از هوش مصنوعی

مقاله حاضر تماماً توسط نویسنده مسئول و با راهنمایی استاد محترم راهنما نگاشته شده و در هیچ بخش از مقاله از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافع در خصوص این پژوهش وجود ندارد.

منابع

قرآن کریم.

- ازکیا، مصطفی؛ و دربان آستانه، علیرضا (۱۳۸۲). روش های کاربردی تحقیق. تهران: انتشارات کیهان.
- آشنا، حسام‌الدین (۱۳۸۳). فرهنگ ارتباطات و سیاست خارجی: ارائه مدلی برای دیپلماسی عمومی، نشریه دین و ارتباطات، ۲۱، ۲۲۷-۲۶۳.
- آلادپوش، علی؛ توتونچیان، علیرضا (۱۳۷۲). دیپلمات و دیپلماسی. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- پاسبان، محمد؛ و افشارزاده، مرتضی؛ شکرانه، مجتبی؛ بهروزشاد، آرش؛ و شیرفروش، مسعود (۱۴۰۰). بررسی ابعاد مدل فرهنگ هافستد و نقش آن در تفاوت فرهنگی سازمان‌ها. هفتمین کنفرانس بین المللی مدیریت، حسابداری و توسعه اقتصادی.
- تسلیمی، محمدسعید؛ و عابدی جعفری، حسن؛ و فرهنگی، علی اکبر؛ و رازنهان، فیروز (۱۳۸۹). مدل اثرگذاری فرهنگ ملی بر کار تیمی در ایران. نشریه راهبرد فرهنگ، ۳(۱۰-۱۱)، ۱۶۲-۱۲۷.
- جعفری رامیانی، مهدی (۱۴۰۱). مبانی قرآنی تقویت دیپلماسی در حوزه بین‌الملل با رویکرد به تفسیر معاصر (پایان‌نامه کارشناسی ارشد) دانشکده علوم قرآنی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، تهران، ایران.
- خانی، محمدحسن (۱۳۸۴). دیپلماسی فرهنگی و نقش آن در سیاست خارجی کشورها. نشریه دانش سیاسی، ۱(۲)، ۱۴۸-۱۳۵. <https://doi.org/10.30497/pk.2005.74>
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۳). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- رامبد، معصومه (۱۳۹۷). مصاحبه: معمول‌ترین روش جمع‌آوری داده‌ها در تحقیق کیفی. تهران: علوم پزشکی صدا.
- رحمان‌سرشت، حسین؛ موحدی، مهدی؛ و مهدیه، امید (۱۳۹۷). نقش فرهنگ ملی بر پیوستن شرکت‌های ایرانی به شرکت‌های فراملی. نشریه مدیریت کسب و کارهای بین‌المللی، ۱(۱)، ۱-۲۴.
- سجادپور، سیدمحمدکاظم؛ و وحیدی، موسی‌الرضا (۱۳۸۸). دیپلماسی عمومی نوین: چارچوب‌های مفهومی و عملیاتی. فصلنامه سیاست، ۴۱(۴)، ۹۵-۷۷.
- سیم‌بر، رضا؛ و مقیمی، احمدعلی (۱۳۹۴). منافع ملی و شاخص‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، نشریه سیاست جهانی، ۴(۱)، ۳۸-۷.
- شیخ‌الاسلامی، محمدحسن؛ موسوی‌قرالری، میرهادی؛ شیراوند، صارم؛ و شادیوند، زینب (۱۳۹۳). الزامات و مبانی قرآنی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در عرصه گفتمان وحدت اسلامی. نشریه مهندسی فرهنگی، ۹(۸۱)، ۳۴-۱۰.

- شیخ الاسلامی، محمدحسن؛ و نوری، حامد (۱۳۹۶). دیپلماسی عمومی. تهران: وزارت امور خارجه.
- صالحی امیری، سیدرضا؛ و محمدی، سعید (۱۳۹۵). دیپلماسی فرهنگی. تهران: انتشارات ققنوس.
- علویان، مرتضی؛ و براریان، محمد (۱۳۹۸). بررسی جایگاه دیپلماسی فرهنگی در همگرایی کشورهای اسلامی.
- کریمی، صدیقه؛ و نصر، احمدرضا (۱۳۹۱). روش‌های تجربه و تحلیل داده‌های مصاحبه. روش‌شناسی پژوهش در علوم انسانی، ۴(۱)، ۷۱-۹۳.
- کمالی، یحیی (۱۳۹۷). روش‌شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در مطالعات سیاستگذاری عمومی، نشریه سیاستگذاری عمومی، ۴(۲)، ۱۸۹-۲۰۸. <https://doi.org/10.22059/ppolicy.2018.67875>
- محمدی، بیوک (۱۳۸۷). درآمدی بر روش تحقیق کیفی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مستوفی، محمد مهدی (۱۴۰۳). الگوی مطلوب دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مصر (رساله دکتری) دانشگاه امام صادق (ع).
- میرزائی، خلیل (۱۳۹۵). کیفی پژوهی (ج ۲). تهران: انتشارات فوژان.
- میرفخرائی، سید محمدحسین (۱۳۹۶). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای عربی (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه امام صادق (ع).
- هادیان، ناصر؛ و سعیدی، روح الامین (۱۳۹۲). از دیپلماسی عمومی سنتی تا دیپلماسی عمومی نوین. نشریه راهبرد، ۳۳-۶۲.
- هرسیج، حسین؛ و تویسرکانی، مجتبی (۱۳۹۲). چالش‌های وهابیت. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Sage.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using Thematic Analysis in Psychology. Qualitative Research in Psychology*.
- Laos, N. K. (2011). *Foundations of Cultural Diplomacy*. Algora Publishing.
- Nye, J. S. (2004). *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*. London, UK: Routledge.
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405. <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>